

MONIKA MÜNNICH

POLITYKA FINANSOWO-PODATKOWA WŁADZ KOMUNISTYCZNYCH WOBEC KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

UWAGI WPROWADZAJĄCE

W piśmiennictwie finansowym pojęcie polityki finansowej, w ramach której mieści się polityka podatkowa, definiowane jest jako świadoma i celowa działalność osób i instytucji polegająca na ustalaniu i realizacji określonych celów za pomocą środków (działań) finansowych. Tak rozumiana polityka finansowa może być prowadzona zarówno przez podmioty publiczne, czyli państwo lub jednostki samorządu terytorialnego, wówczas mówimy o publicznej polityce finansowej, jak i przez podmioty prywatne, takie jak: banki, przedsiębiorstwa czy spółki prawa handlowego¹. W warunkach państwa demokratycznego opartego na gospodarce rynkowej zasadniczym celem publicznej polityki finansowej jest gromadzenie i wydatkowanie środków publicznych w celu realizacji zadań społecznych i gospodarczych².

Dr hab. MONIKA MÜNNICH – adiunkt Katedry Finansów i Prawa Finansowego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Finansów i Prawa Finansowego, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mmunnich@kul.pl

¹ Zob. E. RUŚKOWSKI, *Istota i pojęcie polityki finansowej*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Warszawa 2008, s. 33. Definicja ta nawiązuje do pojęcia polityki podatkowej, której zasady w okresie międzywojennym sformułował Jerzy Lubowicki. Autor ten wyróżniał dwa poziomy polityki skarbowej. Pierwszy obejmował kompleks norm, których powinien przestrzegać system skarbowy (podatkowy). Drugi obejmował zbiór zasad przyjętych w danym kraju, implementowanych do systemu podatkowego. Zob. J. LUBOWICKI, *Polityka podatkowa Polski*, Poznań 1927, s. 142. Por. B. BRZEZIŃSKI, *Kilka uwag o polityce podatkowej*, w: *Prawo skarbowe i prawo finansowe. Szkoły i uczniowie. Księga poświęcona pamięci Profesora Jerzego Lubowickiego*, red. C. Kosikowski, Białystok 2013, s. 63.

² Zob. P.M. GAUDEMET, J. MOLINIER, *Finanse publiczne*, Warszawa 2000, s. 21-23.

Te dwie tradycyjne funkcje finansów publicznych, czyli fiskalna i redystrybucyjna, zostały zupełnie wypaczone w okresie komunizmu. Jak wskazywano w piśmiennictwie finansowym z drugiej połowy lat 40. XX w., Polska przestała być „państwem podatkowym”, w którym głównym źródłem dochodów państwowych były daniny publiczne, a stała się państwem totalitarnym, które realizowało swoje wydatki budżetowe z dochodów uzyskiwanych wyłącznie z własności państwowej³.

W ramach budowania owej dominującej pozycji w sferze własności majątkowej i gospodarczej władze komunistyczne posługiwały się różnorodnymi bodźcami finansowymi (przede wszystkim podatkowymi) pozwalającymi na skuteczne przejęcie znacznej części dochodów i majątku indywidualnych obywateli oraz likwidację prywatnej własności i przedsiębiorczości⁴. Władzom komunistycznym udało się zatem nie tylko znieść tradycyjną rolę podatków jako danin publicznych⁵, ale uczynić je przy tym skutecznymi narzędziami w budowaniu państwa socjalistycznego opartego na państwowej własności.

Niniejsze opracowanie poświęcone jest polityce finansowo-podatkowej prowadzonej przez władze komunistyczne wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1989. Opisane w artykule działania podejmowane przez lokalne władze finansowe stanowiły jedynie jeden z elementów wrogiej polityki prowadzonej przez komunistyczne państwo wobec tej uczelni. Jednakże z uwagi na fakt, iż dotyczyły one spraw dochodowych i majątkowych, czyli materialnego zabezpieczenia KUL-u, odegrały znaczącą rolę w ograniczaniu jego działalności.

Materiał źródłowy opracowania stanowią wydawane przez komunistyczne władze finansowe indywidualne akty prawa podatkowego kierowane do rektora KUL-u, jako pełnomocnika uniwersytetu w sprawach podatkowych, czyli: nakazy płatnicze, decyzje podatkowe wymiarowe i domiarowe, pisma ministra finansów oraz innych organów państwowych, a także wyroki sądowe i pisma bankowe. Do drugiej grupy źródeł badawczych należą procesowe pisma podatkowe wysyłane do lokalnych władz skarbowych oraz organów centralnych przez kolejnych rektorów KUL-u, czyli: odwołania (memoriały) i skargi oraz inne pisma podatkowe⁶.

³ Zob. S. ROZMARYN, *O nowe pojęcie polskiego prawa skarbowego*, w: *Wybrane źródła i literatura do obowiązującego prawa finansowego*, red. L. Kurowski, Toruń 1949, s. 2-3.

⁴ Zob. T. MADEJ, J. RUTKOWSKI, *Socjalistyczny system gospodarki*, Warszawa 1971; A. JEZERSKI, B. PETZ, *Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944-1975*, Warszawa 1982.

⁵ Zob. R. MASTAŁSKI, *Prawo podatkowe*, Warszawa 2004, s. 315-316; A. WITKOWSKI, *Wymiar i pobór podatków bezpośrednich oraz opłat na rzecz Skarbu Państwa od gospodarki nieuspołecznionej i ludności w Polsce w latach 1944-1950*, Rzeszów 2002.

⁶ Wszystkie opracowane dokumenty podatkowe znajdują się w Archiwum Uniwersyteckim KUL (dalej: AKUL).

Przeanalizowane dokumenty podatkowe obrazują relacje między rektorami KUL-u a władzami skarbowymi (finansowymi) w latach 1944-1989. Z uwagi na treść, rodzaj i stopień stosowanych przez komunistów wobec uniwersytetu opresji podatkowych można podzielić badany okres na cztery podokresy: lata 1944-1956, lata 1956-1970, lata 1970-1980, lata 1981-1989. Przyjęty podział dodatkowo uzasadniają obowiązujące w tym czasie źródła prawa powszechnego stanowiące otoczenie prawne oraz ogólne warunki polityczne, gospodarcze i ekonomiczne, w których funkcjonował KUL.

LATA 1944-1956 (OKRES PKWN ORAZ CZASY BIERUTA)

Pierwsze dwa powojenne lata 1944-1945 były okresem odbudowy materialnej i finansowej uczelni. KUL, podobnie jak wiele innych instytucji naukowych (uczelni, bibliotek i szkół publicznych), poniósł w czasie wojny ogromne straty nie tylko ludzkie, ale także majątkowe. Bardzo zniszczony został główny budynek uniwersytecki przy Alejach Racławickich. Uczelnia nie miała mieszkań dla powracających profesorów ani akademików dla studentów. Sytuację finansową pogarszał fakt, że w tym okresie władze KUL-u nie miały środków płatniczych (gotówki) na prace remontowe oraz na wypłatę wynagrodzeń dla pracowników⁷. W odniesieniu do spraw majątkowych zachowały się pisma o charakterze informacyjnym (zeznania podatkowe) przesyłane na polecenie ówczesnego rektora ks. prof. Antoniego Słomkowskiego⁸ do reaktywowanego przedwojennego urzędu skarbowego w Lublinie.

Okres 1946-1956, z perspektywy późniejszych dziesięcioleci funkcjonowania uczelni w Polsce Ludowej, można nazwać względną stabilizacją finansowo-majątkową. Przede wszystkim od maja 1945 r. aż do marca 1948 r. za pośrednictwem Banku Gospodarstwa Krajowego regularnych wpłat na konto KUL-u dokonywała Fundacja Potulickich⁹. Nieregularnie uniwersytet otrzymywał ofiary z tacy przekazywane przez proboszczów z całej

⁷ Sytuacja była tak trudna, iż rektor KUL-u skierował do Ministerstwa Skarbu wnioski o zwolnienie uniwersytetu z obowiązku dokonywania dopłat do podatku dochodowego za pracowników uniwersytetu, wynoszących 17 tys. zł. Wniosek został pozytywnie rozpatrzony. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

⁸ Ks. prof. Antoni Słomkowski był rektorem KUL-u od 1944 do 1951 r. Słusznie określany jest mianem drugiego założyciela uniwersytetu.

⁹ Fundacja Potulickich przekazywała wpłaty za pośrednictwem Państwowego Banku Rolnego. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

Polski¹⁰. Dotacji KUL-owi udzielał także Episkopat. Ponadto KUL otrzymywał dowody wsparcia i pamięci w postaci spadków, zapisów i darowizn od osób fizycznych w kraju i za granicą. Zachowały się listy i wykazy tych donacji przekazanych uniwersytetowi. Niektóre bardzo wzruszające, świadczące o wiedzy donatorów o sytuacji politycznej i finansowej, w jakiej uczelnia znalazła się po przejściu władzy w Polsce przez komunistów.

W maju 1945 r. rektor KUL-u zwrócił się do Ministerstwa Oświaty o przyznanie pomocy finansowej dla pracowników i studentów KUL-u oraz środków na remont zniszczonego w czasie wojny gmachu głównego. W tymże roku uczelnia zaczęła otrzymywać coroczne dotacje pieniężne, które przeznaczono na remont budynku głównego. W 1945 r. była to kwota 327 375 zł, w następnym – 250 tys. zł. Ministerstwo Oświaty w ramach programu „Bratnia Pomoc” przekazywało także doraźne fundusze na pomoc żywnościową, wyposażenie stołówki, sprawy organizacyjne. Wsparcie finansowe od władz państwowych KUL otrzymywał do 1950 r., kiedy to na konto KUL-u ministerstwo przekazało kwotę 200 tys. zł¹¹. W 1946 r. otrzymał KUL nawet subwencję 20 tys. zł od Ministerstwa Administracji Publicznej¹².

Ponadto ks. prof. Antoni Szymański i ks. prof. Antoni Słomkowski, jako pełnomocnicy KUL-u, w trosce o zabezpieczenie materialne uniwersytetu nabyli przed wojną i w czasie wojny różnego rodzaju nieruchomości (mieszkania, gospodarstwa rolne, grunty rolne, nieruchomości miejskie, place budowlane itp.). Położone były one w różnych częściach województwa lubelskiego i kraju¹³.

Zabezpieczenie majątkowe KUL-u musiało być wiarygodne, gdyż pozwalało uczelni na ubieganie się o kredyty i pożyczki w funkcjonujących jeszcze w latach 40. nieznacjonalizowanych bankach. Wszystkie te zobowiązania związane były z koniecznością jak najszybszej odbudowy głównego gmachu uniwersytetu, w któ-

¹⁰ Pieniądze zbierane we wszystkich kościołach Polski w wyznaczone niedziele i święta miały być przez proboszczów przesyłane bezpośrednio na KUL. Jak podaje w swym dzienniku Słomkowski, biskupi przeznaczyli na utrzymanie uniwersytetu 10 zł od „tysiąca dusz” miesięcznie. Zob. D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2(10), s. 40-41 (<http://polska1918-89.pl/pdf/polityka-panstwa-wobec-katolickiego-uniwersytetu-lubelskiego-w-latach-,3962.pdf>).

¹¹ Tamże, s. 41. Fakt otrzymywania dotacji przez KUL z Ministerstwa Oświaty potwierdzają dokumenty z kancelarii rektorskiej z 1946 r. Por. AKUL, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

¹² Pieniądze przeznaczono na odnowienie kaplicy uniwersyteckiej. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

¹³ Niestety po wojnie okazało się, że nie wszystkie nieruchomości miały potwierdzenia notarialne lub wpisy hipoteczne, a z niektórych dokonanych i potwierdzonych zakupów rektorzy sami zrezygnowali.

rym znajdowały się sale wykładowe. W tym celu KUL zaciągał pożyczki w Banku Gospodarstwa Krajowego¹⁴ oraz w Banku Gospodarstwa Rolnego¹⁵.

Z oczywistych względów taka sytuacja majątkowo-finansowa uczelni nie mogła być akceptowana przez władze komunistyczne. KUL spełniał bowiem wszystkie warunki sprzeczne z ideologią nowego ustroju polityczno-gospodarczego. Był nie tylko uczelnią prywatną, ale na dodatek katolicką. Był także z uwagi na posiadane rozległe nieruchomości obszarnikiem, udziałowcem w spółkach cywilnych, kontrahentem umów cywilnoprawnych, otrzymywał legalne darowizny i spadki. I na dodatek nie płacił podatków. Taki podmiot nie mieścił się w nowych realiach społeczno-politycznych, dlatego też w opinii władz komunistycznych należało jak najszybciej ograniczyć jego działalność.

Władze komunistyczne nie mogły jednak uczynić tego *ad hoc*. Ówczesna pozycja prawno-majątkowa i podatkowa uczelni było bowiem zgodna z obowiązującym stanem prawnym. Władze państwowe w swych decyzjach odwoływały się bowiem do ustawy z 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich¹⁶, która dla KUL-u była korzystna, gdyż pozwalała na utrzymanie przedwojennego statusu autonomicznej uczelni katolickiej i prywatnej¹⁷. KUL w pierwszych latach powojennych, tak jak w okresie II RP, korzystał więc ze wszelkich przywilejów podatkowych na równi z uniwersytetami państwowymi.

Polscy komuniści mieli ogólną wizję nowego ustroju polityczno-społeczno-gospodarczego, ale nie potrafili skutecznie i szybko zmienić całego systemu prawa, w tym też bardzo trudnego kazuistycznego i miejscami niezrozumiałego nawet dla wykształconych w II RP urzędników skarbowych – przedwojennego prawa podatkowego. Z tych względów KUL otrzymywał wprawdzie nakazy płatnicze z tytułu podatku dochodowego i obrotowego, jednak władze uniwersytetu, powołując się na obowiązujące przedwojenne przepisy podatkowe, składały zeznania podatkowe, w których wykazywały prawo do korzystania ze zwolnień podatko-

¹⁴ Władze KUL-u sięgnęły po zewnętrzne formy dofinansowania w Banku Gospodarstwa Krajowego dwukrotnie: w październiku i grudniu 1944 r. w wysokości 100 tys. zł. Zob. AKUL, Sprawy finansowe 1944-1951. Zabezpieczeniem pożyczek były gospodarze nieruchomości uniwersyteckie. Kolejne pożyczki władze uczelni zaciągnęły na sfinansowanie remontu gmachu biblioteki na ul. Szopena 27. W roku 1947 była to kwota 3 mln zł, a w kolejnym 2 mln zł. Zob. tamże, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

¹⁵ W banku tym KUL w maju 1947 r. zaciągnął kredyt w wys. 1 mln na wypłatę poborów służbowych. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

¹⁶ Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz.U. RP 1933, nr 29, poz. 247 z późn. zm.

¹⁷ D. GAŁĄSZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 41.

wych¹⁸. KUL zwolniony był także w tym okresie z uiszczania dopłat od podatku dochodowego z tytułu wypłacanych pracownikom wynagrodzeń. Miejska Rada Narodowa w Lublinie zwolniła KUL z opłat za wodę i elektryczność.

Sytuacja polityczna zaczęła zmieniać się wraz z „wygraniem” w styczniu 1947 r. wyborów do sejmu przez Polską Partię Robotniczą. W 1948 r. wszedł w życie dekret o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, który okazał się niezwykle skutecznym instrumentem prawnym w walce z KUL-em. Akt ten pozbawił bowiem uczelnię możliwości samodzielnego prowadzenia działalności naukowo-dydaktycznej¹⁹. Zgodnie z art. 99 tegoż dekretu niepaństwowe szkoły wyższe miały obowiązek przedstawiania do zatwierdzenia ich statutu ministrowi oświaty. KUL złożył statut w kwietniu 1948 r., minister jednak wstrzymał się z jego zatwierdzeniem z powodu niezgodności z obowiązującym dekretem²⁰.

Wydaje się, że komuniści z obawy przed ogólnopolską i zagraniczną krytyką i protestami środowisk katolickich nie zamierzali likwidować zupełnie uniwersytetu. Chcieli jak najszybciej doprowadzić do ograniczenia zakresu jego działalności poprzez likwidację niektórych wydziałów, a w konsekwencji obniżenia liczby studentów i pracowników naukowych. Dążyli także do wprowadzenia do kadry naukowej wykładowców przychylnych nowym władzom państwowym i ustrojowi.

Władze komunistyczne szybko zorientowały się, że skutecznym narzędziem takiej polityki może być nowe ustawodawstwo podatkowe i nowo utworzone w 1950 r. terenowe organy podatkowe, czyli wydziały finansowe przy prezydium miejskich i wojewódzkich rad narodowych²¹. Nadzór nad tymi wydziałami objął minister finansów²².

¹⁸ Uczelnia składała regularne zeznania podatkowe z tytułu podatku obrotowego i dochodowego za lata 1946/47; 1947/48; 1948/49 i 1949/50; 1950/51; 1951/52. Rektor wyjaśniał w zeznaniach podatkowych, iż uniwersytet nie podlega podatkowi obrotowemu, gdyż nie prowadzi żadnego przedsiębiorstwa. Nie podlega również podatkowi dochodowemu, gdyż wszystkie dochody przeznaczają w całości na cele statutowe ogólnej użyteczności. Do każdego zeznania dołączany był bilans sporządzony przez kwestora zawierający klasyfikację kosztów. Zob. AKUL, Kwestura KUL.

¹⁹ Dekret z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, Dz.U. 1947, nr 66, poz. 415 z późn. zm.

²⁰ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 42.

²¹ Zob. Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, Dz.U. 1950, nr 14, poz. 130; § 13 i § 14 uchwały Rady Ministrów z 17 kwietnia 1950 r.: Instrukcja nr 2 w sprawie składu, podziału pracy i trybu działania prezydiów rad narodowych; Instrukcja nr 3 w sprawie tworzenia wydziałów i referatów prezydiów rad narodowych, „Monitor Polski” 1950, nr A-57, poz. 654, 655. Por. H. DOMINICZAK, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000, s. 226.

²² Ustawa z dnia 7 marca 1950 r. o przekształceniu urzędu Ministra Skarbu w urząd Ministra Finansów, Dz.U. 1950, nr 10, poz. 101 z późn. zm. Ministrowi finansów (zastąpił ministra skarbu)

Oczywiste jest, że głównymi decydentami w sprawach dotyczących polityki finansowej i podatkowej wobec KUL-u były zawsze najwyższe władze komunistyczne (poczynając od 1944 r.) – PKWN, KC PZPR, później Urząd do Spraw Wyznań oraz Ministerstwo Finansów²³. Jednakże bezpośrednimi adwersarzami kolejnych rektorów KUL-u w sprawach podatkowych były konkretne organy terenowej administracji publicznej posiadające status organu finansowego (podatkowego). Wszyscy rektorzy i prorektorzy KUL-u doskonale wiedzieli, że komunistyczne terenowe (miejskie i wojewódzkie) władze finansowe nie były ani niezależne, ani nawet specjalnie kompetentne w rozpatrywaniu indywidualnych spraw podatkowych uniwersytetu – o czym najlepiej świadczy zachowana korespondencja rektorów czy to do Wielkiego Kanclerza KUL, czy do prymasa Stefana Wyszyńskiego, czy nawet do ministra finansów, a później do I sekretarza KC PZPR oraz premiera²⁴.

W zasadzie aż do 1949 r. władze komunistyczne nie wymierzały KUL-owi podatku dochodowego. Sytuacja zaczęła zmieniać się na niekorzyść uczelni od 1950 r., kiedy to rektor KUL-u został wezwany do składania zeznań podatkowych z tytułu podatku dochodowego. W maju 1950 r. KUL otrzymał wezwanie do złożenia zeznania w sprawie nadzwyczajnego podatku od wzbogacenia wojennego. Wezwanie to rektor Słomkowski skutecznie zaskarżył do Urzędu Skarbowego w Lublinie jako nieuzasadnione²⁵.

Poczynając od tej daty, rektor KUL-u składał co roku wyjaśnienia stanowiące odpowiedź na decyzje podatkowe dotyczące podatku dochodowego. Rektor wyjaśniał, iż w świetle obowiązującego prawa podatkowego KUL, jako podmiot społeczny nieprowadzący działalności gospodarczej, korzysta ze zwolnienia i nie podlega obowiązkowi podatkowemu z tytułu podatku dochodowego. Wszelkie posiadane wpływy (z opłat) uczelnia przeznacza na cele statutowe, a powstały deficyt pokrywa z dotacji Episkopatu. Rektor przypominał, że w poprzednich latach KUL nawet korzystał z pomocy i subwencji ze strony PKWN

powierzono nadzór nad organizowaniem i wymiarem poboru podatków i innych danin publicznych. Zob. § 12 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie zakresu działania Ministra Finansów i zmiany zakresu działania Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, Dz.U. 1959, nr 22, poz. 180.

²³ Dodać należy, że w latach 1945-1951 podsekretarzem stanu (wiceministrem) w Ministerstwie Skarbu, a potem w Ministerstwie Finansów był Leon Kurowski, który jako dr n. prawnych – specjalista prawa skarbowego – należał do grona wykładowców KUL-u przed wojną i zaraz po wojnie w 1944 r. Rektor A. Słomkowski w późniejszych latach bezpośrednio właśnie do niego kierował skargi i odwołania, przypominając ministrowi, że był pracownikiem KUL-u.

²⁴ AKUL, Biura radców prawnych, Sprawy podatkowe 1961-1962.

²⁵ Tamże, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

oraz Ministerstwa Oświaty²⁶. Jednocześnie oprócz składanych wyjaśnień rektor przekazywał zeznania podatkowe dotyczące podatku dochodowego, w których nie wykazywał zysku. Zachowane są regularne zeznania podatkowe aż do roku 1954/55²⁷.

Natomiast w odniesieniu do podatku obrotowego KUL zaprzestał składania zeznań, stojąc na stanowisku, iż nie jest przedsiębiorcą i w ogóle tego typu podatkowi jako jednostka użyteczności publicznej nie podlega. Na tym stanowisku KUL trwał także w latach 60.²⁸

Na początku roku akademickiego 1951/52 Ministerstwo Szkolnictwa Wyższego sprzeciwiło się dalszemu zajmowaniu stanowiska rektora przez ks. Antoniego Słomkowskiego oraz stanowiska prorektora przez prof. Czesława Strzeszewskiego. Rektorem został zaakceptowany przez Urząd do Spraw Wyznań ks. prof. Józef Iwanicki.

W marcu 1953 r. nowy rektor otrzymał pismo, z którego wynikało, że z dniem 4 marca 1953 r. sprawy podatkowe KUL-u zostały powierzone nie nowo utworzonemu Ministerstwu Finansów, ale Ministerstwu Szkół Wyższych. Władze komunistyczne w ten sposób rozpoczęły niezwykle niesprawiedliwą i restrykcyjną politykę podatkową wobec KUL-u²⁹.

LATA 1956-1970 (OKRES GOMUŁKI)

Lawina decyzji podatkowych wymiarowych – a właściwie domiarowych – dotyczących podatku dochodowego „spadła” na KUL w roku 1957, czyli już w okresie, gdy I sekretarzem PZPR był Władysław Gomułka. Było to tym bardziej zaskakujące, że Gomułka zawarł z Episkopatem porozumienie, które obejmowało również politykę władz państwowych wobec KUL-u. Uczelnia odzyskała swobodę w prowadzeniu działalności naukowo-dydaktycznej, a nowym rektorem został ks. prof. Marian Rechowicz (1956-1965). Do pracy dydaktyczno-naukowej powrócili także niektórzy usunięci w okresie bierutowskim profesorowie. Normalizacja stosunków i autonomia uczelni była jednak krótkotrwała

²⁶ KUL podlegał pod zwolnienie podmiotowe na mocy art. 2 dekretu o podatku dochodowym, w myśl którego zwolnione od podatku były dochody, jeżeli pokrywały statutowo wskazane wydatki odpowiadające celom użyteczności ogólnej, naukowe, oświatowe, kulturalne, sportowe, kultu religijnego, dobroczynne i opieki społecznej. Por. tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże, Kwestura KUL.

²⁹ Tamże, Kancelaria Rektorska, Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952.

i w zasadzie pozorna³⁰. Zakończyła ją ustawa o szkołach wyższych z 5 listopada 1958 r.³¹

W ramach retorsji podatkowych organy finansowe wymierzyły KUL-owi w trzech nakazach płatniczych podatek dochodowy za minione lata podatkowe odpowiadające latom akademickim, poczynając od roku 1950 aż po rok podatkowy 1954/55. Suma naliczonych zaległości wyniosła 10 303 573 zł³².

Ponieważ KUL nie uścił wymierzonych zaległości podatkowych, w kolejnych latach 1959 i w 1961 Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Lublinie wydawał kolejne decyzje domiarowe³³. W różnych dokumentach podatkowych (odwołaniach i skargach) rektor Rechowicz podawał nieco inne kwoty zadłużenia z tytułu podatku dochodowego. Wydaje się, że najtrafniejsza jest kwota podana w zestawieniu na rok 1960 obejmująca zaległości podatkowe z lat 1950-1960 i wynosząca 30 612 801 zł³⁴.

Rektor KUL-u, uznając, że wszystkie decyzje podatkowe otrzymane od władz finansowych pierwszej instancji nie mają podstawy prawnej i stanowią naruszenie „praworządności ludowej”, bezskutecznie odwoływał się do władz finansowych odwoławczych w Lublinie. Wnosił również skargi do Ministerstwa Finansów, żądając uchylenia krzywdzących decyzji podatkowych w trybie nadzoru, jako nieważnych. Rektor chciał w ten sposób powstrzymać postępowania egzekucyjne toczące się przed Sądem Powiatowym w Lublinie wobec nieruchomości uczelni³⁵.

W tym miejscu należy wyjaśnić, że od połowy lat 50. KUL stał się podatnikiem nie tylko podatku dochodowego uiszczanego na rzecz budżetu centralnego, ale także podatków zasilających budżety lokalne (miejskie), czyli podatku od nieruchomości i lokali miejskich³⁶. Z uwagi na posiadane nieruchomości miejskie podatek ten okazał się dla KUL-u bardzo dotkliwy. Poza tym uniwersytet obciążony

³⁰ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 53; H. DOMINICZAK, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, s. 226-227.

³¹ Ustawa o szkołach wyższych z 5 listopada 1958 r., Dz.U. 1958, nr 68, poz. 336.

³² AKUL, Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

³³ Tamże.

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże, Biura radców prawnych, Sprawy podatkowe 1961-1962; Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963; Sprawy podatkowe – podatek dochodowy, od nieruchomości, od lokali, od dotacji dla TN KUL 1962-1976.

³⁶ Dekret z dnia 20 maja 1955 r. o podatkach i opłatach terenowych, Dz.U. 1955, nr 21, poz. 136 z późn. zm. Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o podatku gruntowym, Dz.U. 1950, nr 27, poz. 250 z późn. zm.

został także podatkiem gruntowym (rolnym) z racji posiadanych i dzierżawionych gospodarstw rolnych.

Zachowane nakazy płatnicze z lat 1956-1960 z tytułu podatku od nieruchomości i podatku od lokali (miejskich) dotyczyły posiadanych budynków na ul. Szopena 27, Nowotki 5, Wysockiego 8, 22 Lipca (ul. Tysiąclecia) i nieruchomości położonej na osiedlu Głęboka. Natomiast podatkiem gruntowym obciążane było gospodarstwo rolne Konstantynów na tzw. Poczekajce. Ogólna kwota zadłużenia z tytułu podatków miejskich za lata 1955-1965 wyniosła: podatek od nieruchomości 3 693 584,00 zł; podatek od lokali (1953-1966) 7 767 243,60 zł (za sam rok 1959 – 2 411,30 zł); podatek gruntowy 94 650,00 zł + fundusz gromadki 11 656,11 zł. W sumie kwota ogólnego zadłużenia KUL-u za lata 1955-1965 przekroczyła 32 mln zł³⁷. Zestawienie na dzień 7 lutego 1966 r. ogółu należności podatkowych – 27 688 985,10 zł.

Komunistyczne władze finansowe stosowały różnego typu metody pozwalające na znaczne zawyżanie wysokości zaległych zobowiązań podatkowych. Przede wszystkim przestano traktować KUL jako jednostkę społeczną, a uznano uniwersytet za podmiot będący przedsiębiorcą³⁸. W związku ze zmianą podmiotowej kwalifikacji władze finansowe nie uznały części wydatków dokonywanych przez KUL za wydane zgodnie ze statutem uczelni i podważyły zasadność zaliczenia ich do kosztów uzyskania przychodów. Zanegowano m.in. wydatki poniesione w ramach: udzielenia pomocy finansowej młodzieży studiującej³⁹; zakupu pomocy naukowej i remonty budynków uniwersyteckich; zasiłków finansowych dla profesorów i doktorantów; utrzymania domów wczasowych; organizowania wypoczynku dla pracowników; budowy domów mieszkalnych dla profesorów⁴⁰.

Opodatkowano nawet wydatki losowe związane np. z kosztami leczenia, organizacją pogrzebów zasłużonych pracowników czy utrzymaniem grobów. Postępowanie takie w opinii władz uczelni było niezgodne z ustawą o uposażeniu pracowników państwowych⁴¹. W celu zawyżenia podstawy opodatkowania nie

³⁷ Dane pochodzą z r. 1967 z pisma kwestora KUL. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

³⁸ Zob. § 27 rozporządzenia Ministra Finansów z dnia 28 lutego 1951 r. w sprawie wykonania dekretu o podatku dochodowym, Dz.U. 1951, nr 16, poz. 127 z późn. zm.

³⁹ Dodać należy, że studenci KUL-u nie otrzymywali stypendiów państwowych.

⁴⁰ Do wszystkich negujących zasadność poczynionych wydatków KUL ustosunkowywał się w odrębnych pismach, wskazując związek przeprowadzanych inwestycji i zakupów z działalnością statutową. Zob. AKUL, Kancelaria Rektorska, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

⁴¹ Zob. decyzje podatkowe (domiarowe) z lat 60. wydawane przez wydziały finansowe prezydiów miejskiej i wojewódzkiej rady narodowej dotyczące lat podatkowych z drugiej połowy lat 50.

pozwalano dokonywać odpisów amortyzacyjnych (czyli dokonywać obniżenia wartości środków trwałych) prowadzących do obniżenia finalnej kwoty dochodu⁴².

Wbrew przepisom prawa KUL został obciążony podatkiem dochodowym z tytułu otrzymanych w pierwszej połowie lat 50. darowizn, zapisów i spadków krajowych i zagranicznych⁴³. Otrzymywane przez uczelnię w ramach darowizn dolary amerykańskie przeliczane były przez PKO BP po kursie 23,94 zł za dolara, zamiast prawidłowego kursu 70 zł za dolara⁴⁴.

Ponadto w 1959 r. przejęto z konta bankowego KUL-u na rzecz Skarbu Państwa na poczet zaległych podatków kwotę 1 095 000 zł⁴⁵. KUL wielokrotnie domagał się bezskutecznie zwrotu przejętych oszczędności. Podatkiem od nabycia praw majątkowych obciążane były także wpływy z tacy i dotacji od TP KUL.

Konsekwencją przyjętej wykładni prawa było ustalenie zawyżonej podstawy opodatkowania, czyli wykazanie, że wbrew temu, co uczelnia wykazywała w zeznaniach podatkowych, *de facto* osiągała ona zysk. Wobec zawyżonej podstawy opodatkowania w kontrolowanych latach podatkowych 1950-1956 komunistyczne władze finansowe wymierzyły horrendalną 80% stawkę podatkową. Została ona obniżona do 65% w stosunku do zaległości powstających po 1957 r.⁴⁶ Władze finansowe w ogóle nie uwzględniały faktu, że uczelnia w 95% utrzymuje się z ofiarności społecznej (tacy, prywatnych darowizn, spadków i zapisów, dotacji i ofiar zbieranych przez TP KUL, dotacji Episkopatu)⁴⁷.

Na przestrzeni kolejnych lat, poczynając od 1957 r., władze finansowe (ewidentnie za zgodą czy właściwie na polecenie władz centralnych) dokonywały skrajnie niekorzystnych dla uniwersytetu interpretacji obowiązujących przepisów, tak aby doprowadzić do określenia jak najwyższych podstaw podatkowych, a tym samym obciążyć KUL nieporównywalnie zawyżonymi daninami.

W wypadku podatków miejskich (od nieruchomości i lokalowego) łamane był prawo w ten sposób, że podatkami obciążono budynki KUL-u przeznaczone

Tamże, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963; Sprawy podatkowe – podatek dochodowy, od nieruchomości, od lokali, od dotacji dla TN KUL 1962-1976.

⁴² Tamże, Kancelaria Rektorska, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

⁴³ Tamże, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963; Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

⁴⁴ Tamże, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

⁴⁵ Rektor KUL poinformował o tym fakcie prymasa Wyszyńskiego, alarmując o bardzo trudnej sytuacji finansowej KUL-u. Zob. tamże.

⁴⁶ Tamże, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

⁴⁷ Tamże; Kancelaria Rektorska, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

na cele dydaktyczne, podczas gdy uniwersytet, jako instytucja użyteczności publicznej pełniąca funkcje w zakresie nauki i dydaktyki, podlegał z mocy prawa zwolnieniom podatkowym w odniesieniu do budynków przeznaczonych na cele statutowe. Komunistyczne władze finansowe podatkiem od nieruchomości i lokalitywnym obciążały budynki dydaktyczne uczelni, bibliotekę, stołówkę, magazynki, budynki i inne agendy uniwersyteckie, w tym mieszkania profesorskie. Natomiast podatkiem rolnym – także wbrew prawu – obciążane były posiadane i dzierżawione przez KUL gospodarstwa rolne. Ich działalność i produkcja przeznaczone były wyłącznie na cele związane z prowadzeniem stołówki akademickiej⁴⁸.

Od wszystkich decyzji podatkowych rektor KUL-u odwoływał się do miejskich i wojewódzkich władz finansowych, wnosząc o podanie podstawy prawnej i uzasadnienie, dlaczego KUL nie ma prawa do zwolnień podatkowych jako uniwersytet. Rektor wnosił o umorzenie lub zmniejszenie wysokości wymierzonych podatków, wskazując, iż ewentualna egzekucja nieruchomości na poczet owych zaległości podatkowych może doprowadzić do likwidacji uniwersytetu. Jednocześnie w licznych pismach i skargach do Ministerstwa Finansów rektor podkreślał, iż uczelnia chce partycypować w kosztach daninowych, ale na prawach instytucji społecznej. Jako taka ma bowiem prawo do otrzymywania przywilejów podatkowych i zapłaty podatków ustalonych w sposób sprawiedliwy. Ponadto rektor w licznych pismach podnosił, że NIK kontrolująca wydatki uczelni nie miała żadnych zastrzeżeń do dokonywanych inwestycji i zakupów⁴⁹. Rektor wysyłał owe memoriały do Urzędu do Spraw Wyznań, do Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego i do wojewody lubelskiego. Prosił także o pomoc w rozmowach z władzami centralnymi i finansowymi Wielkiego Kanclerza KUL i Prymasa Polski⁵⁰.

Być może na skutek owych odwołań i skarg aż do połowy lat 60., mimo lawinowo rosnących długów podatkowych, władze komunistyczne nie pozbawiły uczelni żadnych nieruchomości gruntowych i lokalowych. Na poczet zaległości zajmowano natomiast konta bankowe uczelni, na które wpływały np. czynsze uiszczane za wynajem budynku na ul. Spokojnej 1 przez UMCS, a następnie Akademię Medyczną⁵¹.

Dochodziło także do pojedynczych egzekucji ruchomości, takich jak np.: maszyna do pisania, furgonetka, 11 tuczników po 100 kg każdy i 3 krowy mleczne

⁴⁸ Liczne pisma rektora KUL-u w tej sprawie ślano do miejskich władz finansowych pozostawiały bez odpowiedzi. Zob. tamże, Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

⁴⁹ Zob. tamże.

⁵⁰ Zob. tamże.

⁵¹ Tamże, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

z gospodarstwa Konstantynów, na poczet zaległości podatkowych w podatku gruntowym za rok 1962⁵². To ostatnie zajęcie okazało się nieskuteczne. KUL odzyskał zwierzęta.

Główne egzekucje majątkowe przypadły na drugą połowę lat 60. Największą stratę, jaką KUL poniósł w ten sposób, było przejęcie przez Skarb Państwa nieruchomości i budynku Collegium Anatomicum przy ul. Spokojnej 1. Nieruchomość o powierzchni 68 a 39,45 m² była wyłączną własnością KUL-u od 1948 r. (wartość 5 i pół mln zł). Od 1950 r. nieruchomość była obciążona na podstawie decyzji wojewody lubelskiego hipoteką przymusową na poczet zaległości podatkowych w wysokości 11 016 311 zł. Ponadto na rzecz owych zaległości Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej zajął należną od UMCS, a później Akademii Medycznej tenutę dzierżawczą (czynsz dzierżawczy) w wysokości 656 466,49 zł. Ostatecznie majątek został KUL-owi odebrany decyzją Wydziału Finansowego Prezydium Miejskiej Rady Narodowej z 9 czerwca 1965 r. W następnym roku na podstawie postanowienia Sądu Powiatowego w Lublinie nieruchomość Konstantynów została wpisana do ksiąg wieczystych jako własność Skarbu Państwa⁵³. Dodać należy, że wszystkie nakładane przez lata niezgodnie z prawem podatki, za które przejęcie tego majątku nastąpiło, zostały KUL-owi umorzone.

Kolejne nieruchomości miejskie KUL utracił 10 kwietnia 1965 r. Tego dnia Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej wydał decyzję i skierował wnioski o przejęcie na rzecz Skarbu Państwa na poczet zaległości z tytułu podatku od nieruchomości następujących dóbr makatowych:

- nieruchomości położonej przy ul. Bohaterów Monte Cassino 5 o powierzchni 19 a 44 m², kupionej przez KUL w 1958 r. za 630 tys. zł. Najpierw obciążono ją hipoteką przymusową na poczet zaległości podatkowych w wysokości 1 308 686 zł, a następnie 10 kwietnia 1965 r. została ona przejęta przez Skarb Państwa;
- nieruchomości wraz z budynkiem, warsztatem i szopą drewnianą o powierzchni 8 a 2,9 m² położonej przy ul. Wysockiego 8, kupionej przez KUL 11 kwietnia 1959 r. za 835 tys. zł. Została najpierw obciążona hipoteką przymusową, jako zabezpieczenie zaległości podatkowych na kwotę 14 960 693 zł, a następnie przejęta przez Skarb Państwa;

⁵² Tamże, Kwestura KUL; Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

⁵³ Na terenie tego gospodarstwa znajdował się drewniany dom, obecnie jest to tzw. Dworek Staropolski, którego historia może stanowić oryginalną fabułę komedii pokazującej absurdy ideologiczne okresu komunizmu.

- pięciu działek budowlanych w Lublinie położonych w pobliżu ul. Glinianej. Trzy działki o łącznej powierzchni 8201 m² oraz 2 działki o powierzchni łącznej 2761 m² nabyte zostały przez KUL w 1954 r. za 19 327 zł. Najpierw je obciążono hipoteką z tytułu zaległości podatkowych na kwotę 14 418 378,94 zł, a następnie przejęto na rzecz Skarbu Państwa.

Ponadto na poczet zaległości podatkowych w wysokości 375 303 zł KUL został wywłaszczony z gruntów miejskich o powierzchni 16 a 23 m², które otrzymał Hotel „Unia”.

Przywołane dane dotyczące egzekucji nieruchomości KUL-owskich na poczet zaległości podatkowych pochodzą z dokumentu przekazanego przez rektora KUL-u we wrześniu 1981 r. za pośrednictwem Urzędu do Spraw Wyznań do Komisji Wspólnej Rządu PRL i Episkopatu Polski⁵⁴. Henryk Dominiczak wspomina jeszcze o dwóch placach położonych w województwie warszawskim, które KUL utracił za zaległości podatkowe. Nie ma o nich mowy w tym porozumieniu. Cytowany autor opierał się na materiałach pochodzących ze sprawozdań lubelskiej bezpieki⁵⁵.

Według notatki służbowej sporządzonej przez Wydział Finansowy Urzędu Wojewódzkiego ogólna wartość przejętych w r. 1964 nieruchomości KUL-owskich wyniosła 6 862 929,10 zł⁵⁶. Natomiast według danych pochodzących z dokumentacji uniwersyteckiej przygotowanej przez kwestora KUL wartość zajętych w 1967 r. nieruchomości wynosiła 7 238 242,20 zł⁵⁷. Konsekwencją tak restrykcyjnej polityki podatkowej i finansowej było ograniczenie przez uniwersytet pomocy stypendialnej dla młodzieży akademickiej. W 1965 r. zaniechano udzielania zapomóg zwrotnych i bezzwrotnych⁵⁸.

Władze uniwersyteckie w ramach obrony przed retorsjami podatkowymi wykorzystywały błędy merytoryczne i formalne, które zdarzały się w orzecznictwie podatkowym. Na przykład w 1961 r. gospodarstwo rolne Konstantynów zostało za lata 1959 i 1960 podwójnie opodatkowane – raz podatkiem gruntowym i drugi raz podatkiem od nieruchomości. Z kolei 10 sierpnia 1962 r. Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej wymierzył KUL-owi podatek gruntowy

⁵⁴ Por. AKUL, Sprawy podatkowe – podatek dochodowy, od nieruchomości, od lokali, od dotacji dla TN KUL 1962-1976.

⁵⁵ H. DOMINICZAK, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, s. 230.

⁵⁶ Archiwum Państwowe w Lublinie – Urząd Wojewódzki, nr 1079, Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, Teczka Wz 6850/inw.: Sprawy inwestycyjno-majątkowe KUL 1981-1989.

⁵⁷ AKUL, Kancelaria Rektorska, Podatki płacone przez KUL 1950-1961.

⁵⁸ D. GAŁASZEWSKA-CHILCZUK, *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, s. 67.

z tytułu posiadania nieruchomości Konstantynów, przekształconej na początku tegoż roku w ośrodek akademicki, na którym wybudowano dwa akademiki. Ponadto nie zgadzała się wielkość opodatkowanej powierzchni, zmniejszonej o ponad 10 ha w wyniku wyłączenia na rzecz Skarbu Państwa. Ponadto rektorzy KUL-u podnosili w odwołaniach, że w decyzjach podatkowych wydawanych np. w latach 60., a dotyczących drugiej połowy lat 50., nie zgadzał się stan faktyczny⁵⁹.

Dodać należy, iż ogromnym finansowym obciążeniem uczelni było ponoszenie zobowiązań, których nie musiały realizować uniwersytety państwowe, jak np. dopłaty do emerytur starszych profesorów, którzy jako pracownicy KUL mieli niższe emerytury aniżeli kadra naukowa zatrudniona w szkołach państwowych. Ponadto uczelnia udzielała zapomóg i pożyczek studentom m.in. w postaci karnetów na obiady i kolacje. W celu odciążenia finansowego uczelni rektor pisał wnioski do biskupów miejscowych, aby fundowali swoim studentom – księżom stypendia, takie same wnioski słał do zakonów, np. Inspektora Towarzystwa Salezjańskiego⁶⁰.

LATA 1970-1989

Na początku lat 70. XX w. rektor o. prof. Mieczysław Albert Krąpiec, korzystając ze zmienionej polityki władz komunistycznych wobec Kościoła i instytucji kościelnych i omijając władze finansowe w Lublinie, słał pisma dotyczące trudnej sytuacji finansowej KUL-u do prezesa Rady Ministrów Piotra Jaroszewicza, ministra oświaty i szkolnictwa wyższego Henryka Jabłońskiego oraz ministra finansów⁶¹. Rektor w piśmie do premiera z r. 1970 podkreślał, że KUL nie tylko utracił prawo do prowadzenia wydziałów prawa, pedagogiki i neofilologii, ale też został obciążony (jako jedyny na świecie) – niewspółmiernie do zdolności płatniczych uczelni – nieuzasadnionymi podatkami państwowymi i lokalnymi za uniwersyteckie budynki i nieruchomości miejskie. Rektor wzorem swoich poprzedników podkreślał, że władze finansowe wbrew przepisom prawa traktują KUL jak przedsiębiorcę, którego działalność ma charakter zarobkowy. KUL jest instytucją społeczną niepobierającą opłat za naukę, a spełniającą ustawowe zadania związane

⁵⁹ AKUL, Kancelaria Rektorska, Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963.

⁶⁰ Tamże, Sprawy finansowe 1959-1970.

⁶¹ Podkreślić należy, iż wszelkie pisma słaane przez rektora Krąpca do władz centralnych nosiły adnotację, iż ich kopie przesyłane były jednocześnie prymasowi Wyszyńskiemu i Wielkiemu Kanclerzowi KUL biskupowi miejsca Piotrowi Kałwie. Zob. tamże, Sprawy podatkowe – podatek dochodowy, od nieruchomości, od lokali, od dotacji dla TN KUL 1962-1976.

z nauką i nauczaniem oraz opieką nad studentami. We wszystkich pismach rektor podnosił, iż podstawą finansową/materialną uczelni są drobne ofiary indywidualne składane na rzecz KUL-u przez poszczególnych obywateli PRL-u⁶². Rektor przypominał także, że na poczet zaległości Skarb Państwa przejął wielki gmach szkolny należący do uniwersytetu (Collegium Anatomicum) oraz dwa domy przeznaczone na mieszkania dla młodych pracowników naukowych⁶³.

Ponieważ na dzień 1 stycznia 1971 r. ogólna wysokość zaległości podatkowych KUL-u wraz odsetkami wynosiła 44 mln zł, w kolejnym piśmie do premiera rektor Krąpiec wyraźnie podkreślił, że taka restrykcyjna polityka podatkowa doprowadzi do pozbawienia uniwersytetu podstaw materialnych. Sumując, rektor wnosił, aby władze państwowe zaprzestały takiego postępowania i przyznały KUL-owi zwolnienia podatkowe takie same, jakie przysługują uniwersytetom państwowym i innym organizacjom społecznym⁶⁴.

W innym piśmie z 1971 r., wysłanym tym razem do ministra finansów, rektor Krąpiec, odwołując się od zawiadomienia otrzymanego od Państwowego Biura Notarialnego w Lublinie, podniósł, iż Wydział Finansowy Prezydium Miejskiej Rady Narodowej dokonał kolejnego zabezpieczenia hipotecznego na nieruchomościach KUL-u. Ogółem na dzień 20 grudnia 1971 r. zabezpieczenia dokonane na nieruchomościach KUL-u wynosiły 74 628 394 zł⁶⁵.

W marcu 1974 r. kwota zaległości podatkowych wynosiła 64 254 321,68 zł, a wysokość zabezpieczenia na nieruchomościach uniwersytetu przekraczała już 80 mln zł. Taka wysoka kwota zabezpieczenia była niebezpieczna dla uczelni, bo oznaczała, że każda ewentualna egzekucja może ją pozbawić strategicznej nieruchomości położonej przy Al. Raławickich⁶⁶.

Z tych względów wiosną (7, 20 marca) 1974 r. rektor Krąpiec rozpoczął „ofensywę” wysyłania pism do Piotra Jaroszewicza, prezesa Rady Ministrów, oraz Edwarda Gierka, I sekretarza KC PZPR, w których przedstawiał dramatyczną sytuację materialną i finansową KUL-u spowodowaną drakońskimi podatkami⁶⁷. Pisma rektora Krąpca powoli odnosiły pozytywne skutki, np. w 1974 r. Ministerstwo Finansów przesłało do Wydziału Finansowego w Urzędzie Wojewódzkim

⁶² Tamże.

⁶³ Tamże.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże.

⁶⁶ Rektor w listach do władz centralnych podnosił, że taka metoda ustanawiania kolejnych hipotek przymusowych na poczet zaległości podatkowych zgodnie z prawem dotyczy jedynie tzw. „uporczywie zalegających z podatkami podatników”. KUL nie uiszcza danin nie dlatego, że nie chce, ale dlatego, że są one niesprawiedliwie wymierzane, a uczelnia nie ma pieniędzy. Zob. tamże.

⁶⁷ Tamże.

w Lublinie pismo, w którym przedstawiona została wiążąca „interpretacja”, że KUL nie podlega obowiązkowi podatkowemu w zakresie podatku dochodowego z tytułu wypłaty wynagrodzeń pracownikom uczelni ani potrąceniom z tytułu składki emerytalnej w związku z tym, że został uniwersytet objęty przepisami Karty Praw i Obowiązków Nauczycieli. Ponadto KUL, jako jednostka gospodarki nieuspołecznionej, został zwolniony z obowiązku podatkowego w zakresie podatku od funduszu płac⁶⁸.

W 1975 r. rektor Krąpiec w piśmie skierowanym do podsekretarza stanu w Ministerstwie Finansów próbował uzyskać całkowite zwolnienia z obowiązku podatkowego z tytułu podatku od nieruchomości i lokalowego i zrównania tym samym statusu KUL-u z innymi szkołami państwowymi. Pismo to nie zostało pozytywnie rozpatrzone, podobnie jak złożony w następnym roku wniosek o objęcie zwolnieniem z podatku dochodowego TN KUL, będącego stowarzyszeniem działającym przy uczelni⁶⁹.

Ostatecznie 6 kwietnia 1974 r. wojewoda lubelski skierował na ręce rektora KUL-u pismo (nie decyzję, nie postanowienie i nie zarządzenie), w którym zawiadomił, że w związku ze skierowanymi przez niego do władz centralnych pismami na podstawie art. 3 i 55 dekretu o zobowiązaniach podatkowych (Dz. U. z 1959 r., nr 49, poz. 452 z późn. zm.) postanowił: umorzyć zaległości KUL-u z tytułu podatku dochodowego za lata do 1968 r. (łącznie 32 678 tys. zł) oraz podatku od nieruchomości i lokali za lata do 1975 r. (łącznie 19 240 tys. zł). Ponadto wojewoda wskazał, że powyższe kwoty zostaną odpisane z kart kontowych uniwersytetu, a ich zabezpieczenie hipoteczne na nieruchomościach cofnięte. Z upoważnienia ministra finansów wojewoda zarządził także zaniechanie orzekania utraty przez KUL warunków do zwolnienia od podatku dochodowego za następne lata od 1973 r.⁷⁰ KUL nie został całkowicie zwolniony z podatku od nieruchomości i lokali, ale wojewoda zaproponował, aby wysokość tych danin była ustalana w przyszłości z uwzględnieniem ulg i możliwości płatniczych uczelni oraz potrzeb Urzędu Miasta Lublin na odcinku świadczeń komunalnych, w których KUL partycypował⁷¹.

W latach 80. KUL uiszczał podatek od nieruchomości i lokalowy, a także gruntowy. Korzystał natomiast ze zwolnienia z tytułu podatku obrotowego, dochodo-

⁶⁸ Tamże.

⁶⁹ Tamże.

⁷⁰ Przywilej ten został potwierdzony przez Ministerstwo Finansów w odrębnym piśmie skierowanym na ręce rektora Krąpca. Zob. tamże.

⁷¹ Tamże, Kwestura KUL; Archiwum Państwowe w Lublinie – Urząd Wojewódzki, nr 1079, Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, Teczka Wz 6850/inw.: Sprawy inwestycyjno-majątkowe KUL 1963-1979.

wego oraz był zwolniony z podatku od spadków i darowizn, jakie otrzymywał od osób indywidualnych. Przy czym o każdym nieodpłatnym nabyciu czy to darowizny, czy spadku rektor informował właściwy urząd skarbowy⁷².

PODSUMOWANIE

Przeprowadzona analiza dokumentacji podatkowej obrazującej relacje KUL-u z komunistycznymi władzami finansowymi jednoznacznie wskazuje, iż ustawodawstwo podatkowe stanowiło niezwykle skuteczne narzędzie prowadzenia wrogiej wobec uniwersytetu polityki państwowej. Przyjęta przez komunistów metoda wykładni prawa podatkowego pozwoliła władzom finansowym na trzyetapowe działanie zmierzające do pozbawienia uczelni materialnych podstaw funkcjonowania. Pierwszym krokiem było wygenerowanie nieprawdziwych horrendalnie wysokich kwot zaległości podatkowych zarówno z tytułu podatku dochodowego, jak i podatków miejskich. Drugim krokiem było dokonywanie zabezpieczenia hipotecznego owych zaległości podatkowych na majątku KUL-u oraz przejęcie z tego tytułu środków pieniężnych zgromadzonych na należących do uniwersytetu kontach bankowych. Trzecim i zarazem najbardziej opresyjnym krokiem była egzekucja nieruchomości i przejęcie ich własności na rzecz Skarbu Państwa.

Tak ograbiona z podstaw materialnych uczelnia – w opinii komunistów – powinna ograniczyć swój zakres działania. Komuniści z obawy przed ogólnonarodową i zagraniczną krytyką i protestami środowisk katolickich nie zamierzali likwidować KUL-u, lecz uczynić go niewiele znaczącą lokalną katolicką uczelnią. Przed zupełnym bankructwem finansowym ocaliły uczelnię zmiany polityczne we władzach PZPR oraz to, że rektor Krapiec potrafił ten fakt skutecznie dla dobra uczelni wykorzystać. Ciężkie czasy stanu wojennego uczelnia przetrwała przede wszystkim dzięki hojności społeczeństwa polskiego w kraju i za granicą. Jest to jednak tematyka zasługująca na odrębne opracowanie.

Kończąc, chciałabym poświęcić kilka słów dwóm postaciom, które towarzyszyły mi w trakcie kwerendy archiwalnej i w czasie przygotowywania niniejszego tekstu. Osobami tymi są dwaj profesorowie i rektorzy KUL-u: ks. prof. Antoni Słomkowski oraz ks. prof. Marian Rechowicz. Są to cisi bohaterowie wojny podatkowej, jaką KUL stoczył w latach 50. i 60. z władzami komunistycznymi. Obydwaj rektorzy wykazali się nieugiętą postawą wobec władz komunistycznych. Książd

⁷² Archiwum Państwowe w Lublinie – Urząd Wojewódzki, nr 1079, Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, Teczka Wz 6850/inw.: Sprawy inwestycyjno-majątkowe KUL 1981-1989.

rektor Słomkowski potrafił, w niezmiernie trudnym dla kraju okresie i niesprzyjających warunkach polityczno-gospodarczych, nie tylko odbudować uczelnię, ale zapewnić jej stabilność finansową, osłaniając jednocześnie przed rozpoczynającymi się krzywdzącymi retorsjami podatkowymi. Natomiast rektor Rechowicz wykazał się – budzącą dzisiaj szacunek – dalekowzrocznością. Przeglądając budżety uczelni i zestawienia finansowe z okresu, kiedy na uczelnię spadały kolejne niesprawiedliwie wysokie domiary podatkowe, zastanawiałam się, dlaczego rektor nie zapłacił choćby części wymierzonych zaległych podatków. Szczególnie w pierwszych latach kadencji miał jeszcze takie możliwości finansowe. A jednak tego nie uczynił. Rektor Rechowicz ponad wszelką wątpliwość zdawał sobie sprawę, iż płacąc niesprawiedliwie nałożone podatki, przyznałby, że KUL składał fałszywe zeznania podatkowe, mataczył i uchylał się przed daninami publicznymi. Władze komunistyczne z pewnością wykorzystałyby w przyszłości takie informacje w propagandzie przeciwko Kościołowi katolickiemu i uczelni. Poza tym rektor nie miał żadnej pewności, że po uiszczeniu zaległości podatkowych władze komunistyczne nie sięgną po kolejne równie wysokie retorsje finansowe.

W konsekwencji w 1967 r., ze względu na skumulowane wysokie zaległości podatkowe z lat 50. i 60., KUL utracił liczne nieruchomości stanowiące majątkowe zabezpieczenie uniwersytetu. Niektórych z nich nigdy nie odzyskał. Jednak dzięki nieugiętej postawie swoich rektorów zachował coś znacznie cenniejszego – godność i status niezłomnego uniwersytetu.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA PRAWA

- Dekret z dnia 28 października 1947 r. o organizacji nauki i szkolnictwa wyższego, Dz.U. 1947, nr 66, poz. 415 z późn. zm.
- Dekret z dnia 20 maja 1955 r. o podatkach i opłatach terenowych, Dz.U. 1955, nr 21, poz. 136 z późn. zm.
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 1 kwietnia 1950 r. w sprawie zakresu działania Ministra Finansów i zmiany zakresu działania Państwowej Komisji Planowania Gospodarczego, Dz.U. 1959, nr 22, poz. 180.
- Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 28 lutego 1951 r. w sprawie wykonania dekretu o podatku dochodowym, Dz.U. 1951, nr 16, poz. 127 z późn. zm.
- Uchwała Rady Ministrów z 17 kwietnia 1950 r.: Instrukcja nr 2 w sprawie składu, podziału pracy i trybu działania prezydiów rad narodowych; Instrukcja nr 3 w sprawie tworzenia wydziałów i referatów prezydiów rad narodowych, „Monitor Polski” 1950, nr A-57, poz. 654, 655.
- Ustawa z dnia 15 marca 1933 r. o szkołach akademickich, Dz.U. RP 1933, nr 29, poz. 247 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 7 marca 1950 r. o przekształceniu urzędu Ministra Skarbu w urząd Ministra Finansów, Dz.U. 1950, nr 10, poz. 101 z późn. zm.

Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej, Dz.U. 1950, nr 14, poz. 130.

Ustawa z dnia 28 czerwca 1950 r. o podatku gruntowym, Dz.U. 1950, nr 27, poz. 250 z późn. zm.

Ustawa o szkołach wyższych z 5 listopada 1958 r., Dz.U. 1958, nr 68, poz. 336.

MATERIAŁY ARCHIWALNE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE

Urząd Wojewódzki

nr 1079, Wydział do spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego, teczka Wz 6850/inw.:

Sprawy inwestycyjno-majątkowe KUL 1963-1979;

Sprawy inwestycyjno-majątkowe KUL 1981-1989.

ARCHIWUM UNIWERSYTECKIE KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

Kancelaria Rektorska

Sprawy finansowe, bankowe 1945-1952; Podatki płacone przez KUL 1950-1961; Biuro radców prawnych. Sprawy podatkowe 1961-1962; Korespondencja z Wydziałem Finansowym Wojewódzkiej i Miejskiej Rady Narodowej. Podatki 1959-1963; Podatki płacone przez KUL 1950-1961; Sprawy finansowe 1959-1970; Sprawy podatkowe – podatek dochodowy, od nieruchomości, od lokali, od dotacji dla TN KUL 1962-1976; Kwestura KUL.

KSIĄŻKI I ARTYKUŁY

BRZEZIŃSKI B., *Kilka uwag o polityce podatkowej*, w: *Prawo skarbowe i prawo finansowe. Szkoły i uczniowie. Księga poświęcona pamięci Profesora Jerzego Lubowickiego*, red. C. Kosikowski, Białystok 2013, s. 63-76.

DOMINICZAK H., *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944-1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.

GALAŚZEWSKA-CHILCZUK D., *Polityka państwa wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1968*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2006, nr 2(10), s. 39-68 (<http://polska1918-89.pl/pdf/polityka-panstwa-wobec-katolickiego-universytetu-lubelskiego-w-latach-,3962.pdf>).

GAUDEMET P.M., MOLINIE J., *Finanse publiczne*, Warszawa 2000.

JEZIERSKI A., PETZ B., *Historia gospodarcza Polski Ludowej 1944-1975*, Warszawa 1982.

LUBOWICKI J., *Polityka podatkowa Polski*, Poznań 1927.

MADEJ T., RUTKOWSKI J., *Socjalistyczny system gospodarki*, Warszawa 1971.

MASTALSKI R., *Prawo podatkowe*, Warszawa 2004.

ROZMARYN S., *O nowe pojęcie polskiego prawa skarbowego*, w: *Wybrane źródła i literatura do obowiązującego prawa finansowego*, red. L. Kurowski, Toruń 1949, s. 1-18.

RUŚKOWSKI E., *Istota i pojęcie polityki finansowej*, w: *Finanse publiczne i prawo finansowe*, red. C. Kosikowski, E. Ruśkowski, Warszawa 2008, s. 33-44.

WITKOWSKI A., *Wymiar i pobór podatków bezpośrednich oraz opłat na rzecz Skarbu Państwa od gospodarki nieuspołecznionej i ludności w Polsce w latach 1944-1950*, Rzeszów 2002.

POLITYKA FINANSOWO-PODATKOWA WŁADZ KOMUNISTYCZNYCH WOBEK KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO

Streszczenie

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie polityki finansowo-podatkowej prowadzonej przez władze komunistyczne wobec Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w latach 1944-1989.

Analiza dokumentów podatkowych jednoznacznie wskazuje, że ustawodawstwo finansowo-podatkowe w okresie komunizmu było niezwykle skutecznym narzędziem pozwalającym na realizację wrogiej KUL-owi polityki władz komunistycznych.

Słowa kluczowe: polityka finansowo-podatkowa; podatek; Katolicki Uniwersytet Lubelski; rektor; władze finansowe.

FINANCIAL AND TAX POLICY OF THE COMMUNIST GOVERNMENT
AGAINST THE CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN

S u m m a r y

The aim of this study accordance with its title is the present policy of financial and tax carried out by the communist government against the Catholic University of Lublin, 1944-1989. The analysis of tax documents clearly indicate that the financial and tax legislation during the communist period was an extremely effective tool for the implementation of the KUL hostile policy of the communist authorities.

Key words: policy of financial and tax; tax; the Catholic University of Lublin; rector; financial authorities.

